

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Том / Volume XXX (2022).
Книжка / Issue 2

DOI: 10.54664/JPMT9892

КЪМ ИСТОРИЯТА НА ДАРИТЕЛСТВОТО ВЪВ ВЕЛИКО ТЪРНОВО (КРАЯТ НА XIX – СРЕДАТА НА XX ВЕК)

Лора ДОНЧЕВА *

ABOUT THE HISTORY OF DONATION IN VELIKO TARNOVO (LATE 19TH – MID-20TH CENTURIES)

Lora DONCHEVA

Abstract: *Donations and charity most clearly reveal the sympathy, solidarity, and willingness of the people to support cultural, educational, health, and social initiatives that are useful for the whole society. The history of Veliko Tarnovo in recent times has been marked by numerous acts of charity, which have had a significant contribution to the development of the city, and which are a permanent testimony to the morality and humanity of the Tarnovo citizens. This study is an attempt to systematize the available information about donations in Veliko Tarnovo in order to get a general picture of who is making these donations, to whom, for what, and for what reasons.*

Keywords: *donation; donation funds; donors; schools; churches; charitable organizations; public organizations.*

Дарителството и благотворителността разкриват най-благородните страни в поведението на хората и обществото. Осъзнатото желание да подпомогнеш децата и старците, да облекчиш положението на страдащите, болните и бедните, да съдействаш за общополезни културно-просветни и здравно-социални инициативи осмисля проявите на дарителство в българското общество преди и след Освобождението през 1878 г. Тази тема трайно присъства в съвременната българска историография, представена в тритомна енциклопедия, документални сборници, монографии и статии в научни издания¹. Историята на дарителството във Велико Търново също провокира вниманието на историците², тъй като богата и разнообразна информация за

* Лора Дончева – доцент, доктор, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“; България; @ l.doncheva@ts.uni-vt.bg

¹ [Дарителството..., Т. I. 2000; Т. II. 2002; Т. III. 2011; Благодетели и благотворителност в България, 2015; Дарителство и дарителски фондации..., 1997; Николова, В., Стоянова, Р. 2009; Известия..., 2011; Обществено подпомагане..., 2005].

² Темата за историята на дарителството във В. Търново присъства в изследвания, посветени на културни институции и обществени организации [Панайотова, К., Бъчварова, Н. 2009; 100 години...,

дарителската дейност в града се намира във фондовете на Държавен архив – В. Търново и в периодичния печат от този период. Настоящото изложение е опит да се систематизират проучените към този момент сведения за дарителството във В. Търново, за да се получи обобщаваща картина за това кой, по какви причини, на кого и за какво прави дарение. С оглед на поставената цел текстът не претендира за изчерпателност по отношение на многобройните прояви на дарителството в старопрестолния град.

Систематизирането на дарителските актове може да бъде извършено на основата на различни критерии, един от които е предназначението на даренията. Първата голяма група дарения по този признак са направените в полза на училищата и те заемат значително място в сферата на дарителството във В. Търново. В по-широкото разбиране за осъществяваната в тази насока дейност се включват не само подобряването на материалната база на училищата, но и подпомагането на бедни ученици (поемане на издръжка; набавяне на дрехи и обувки; осигуряване на средства за функциониране на ученическите трапезарии), както и стипендии и награди за учениците, показали високи резултати в учебния процес и имащи примерно поведение. Дарителските жестове на Михаил Кифалов (1855 г.), Силвестър Пенев (1863 г.) и Козма Тричков (1867 г.) за създаване на „общонародно училище“ в Търново преди Освобождението [Стоянова, Р. 1997, с. 58–59] поставят началото на традиция, която е продължена в годините на изграждането на новата българска държава.

Една голяма част от даренията през разглеждания период, направени на Търновската мъжка гимназия³, са оформени като фондове в памет на починали деца на дарителите: Мола и Димитър Дреновски даряват 25 000 лв. за създаване на фонд „Пенчо Дреновски“ (1918 г.); Никола и Кина х. Славчеви осигуряват сумата от 100 000 лв. за учредяване на фонд „Славчо Н. х. Славчев“ (1923 г.); Пенка и Ламби Владкови правят дарение, стойността на което е 40 000 лв., оформено като фонд „Христо Ламби Владков“ (1929 г.); Данчо и Еленка Томови даряват 5000 лв. с които се учредява фонд „Райна Данчо Томова“ (1935 г.); Анка и Илия Кирови предоставят 15 000 лв. за откриване на фонд „Кирил Иванов Киров“ (1936 г.).

Дарителите определят начина, по който да се използват предоставените парични средства. Пенка и Ламби Владкови искат лихвите от тяхното дарение да послужат за подпомагане на беден ученик, родом от В. Търново, показал най-добър успех в работата си по естествена история през целия курс на обучение, както и за създаване на библиотека в кабинета по естествена история с най-новата литература по този предмет. Анка и Илия Кирови също заявяват желанието си лихвите от внесена сума да се използват за набавяне на облекло за бедни ученици с добър успех. Данчо и Еленка Томови желаят да се осигури премия на ученик в последния клас, който е най-добър по български език. Волята на Никола и Кина х. Славчеви е да се създадат една или няколко стипендии за младежи, родом от В. Търново, които да получат пълно средно и висше образование в някое от висшите учебни заведения на България.

Други дарителски фондове в полза на Търновската мъжка гимназия са фонд „Илия Попов“, създаден с внесените от наследниците на Ил. Попов 2500 златни лв. (1908 г.), лихвите от който са предназначени за осигуряване ежегодна награда на ученика, завършил гимназията с най-висок успех, и фонд „Неврокопски митрополит Иларион Пенчев“ (4000 лв.) за подпомагане на ученици „с доказана бедност“. През 1932 г. Мария Аврамова Радева оставя сумата от 3000 лв. с пожеланието да се образува фонд „Мария Радева“, лихвите от който, след като капиталът се удвои, да се предават на Младежкия червен кръст в гимназията [Христов, Г. 1937, с. 20–25].

2002]. Документални сборници [Дарителството във Великотърновския край. 2000] и статии [Колева, Ц. 2003, 161–166; Колева, Ц. 2005, с. 415–424; Боянкинска, Б. 2011, с. 505–509; Петрова, С. 2011, с. 37–44; Недева, Т. 2005, с. 120–123; Стоянова, Р. 1997, с. 57–72] и др.

³ Дейността на Мъжката гимназия се подпомага от създадените шестнадесет фонда, дванадесет от които са в нейно разпореждане, а другите четири, средства от които получава гимназията, са към Министерството на народното просвещение (МНП) [Стоянова, Р. 1997, с. 60].

Девическата гимназия „Митрополит Климент“ в града също има своите благодетели⁴. Подобно на даренията, направени в полза на Търновската мъжка гимназия, основаните фондове са в памет на починалите деца на дарителите. Важно е да се отбележи, че част от големите дарители на Девическата гимназия са направили подобни жестове и към Мъжката гимназия: Пенка и Ламби Владкови даряват 60 000 лв., с които се учредява фонд в памет на дъщерите им (1929 г.), като през 1934 г. основният капитал е увеличен на 100 000 лв. и неговото наименование става „Пенка, Атанаска и Богдана Владкови“; Елена и Данчо Томови осигуряват 5000 лв. за създаване на фонд „Райна Данчо Томова“ (1935 г.); Мария Аврамова Радева предоставя 3000 лв. на гимназията, с които се основава фонд на нейно име, като приходите от него са предназначени за Младежкия червен кръст при гимназията (1932 г.). Други големи дарители са: Евпрепия Манева, която дарява 2000 лв. за създаване на фонд „Кинка В. Манева“ (1918 г.), като през 1930 г. основният капитал е увеличен на 5000 лв.; Катина Томова Несторова прави дарение на стойност 46 000 лв., с което е учреден фонд „Еленка и Марийка Т. Несторови“ (1935 г.); с дарените от Мария и Христо Кантарджиеви 20 000 лв. се основава фонд „Живка и Благвеста Кантарджиеви“ (1931 г.). Волята на дарителите е свързана с подпомагане на бедни ученички, показали добри постижения в обучението (в някои случаи е конкретизирано – най-висок успех по химия, по френски език), подобряване на материалната база (закупуване на най-нова литература по химия, създаване библиотека за ученичките от осми клас), както и с осигуряване на средства за лечение или изпращане в колонии за подобряване физическото състояние на бедни ученички от Девическата гимназия [Смилов, Н. 1937, с. 26–28].

Списъкът на дарителите може да бъде продължен с имената на тези, които дават своя принос за развитието на другите търновски училища. На училищното настоятелство в града митрополит Панарет Рашев прави дарение от 50 000 лв. за подпомагане на началните училища (1886 г.), а Петър Дапков завещава 100 000 гроша (1884 г.), като приходите от създадения благотворителен фонд се използват за подпомагане на бедни ученици от началните училища (въпреки че волята на завещателя е подпомагане на ученици от Мъжката гимназия и на един учител в нея). Ганчо Тодоров Ханджи оставя в полза на градските училища един хан (1895 г.). Със завещание Венета Ботева предоставя сумата от 6000 златни лв. за образуване на фонд „Иванка С. Христова, родена Хр. Ботева“ при Министерството на народното просвещение (МНП) за подпомагане на бедни ученици от училище „Митрополит Панарет“ с дрехи, обувки, учебници и др. (1907 г.)

Стефан Белчев дарява 10 000 лв., с които е учреден фонд „Мариола и Стефан Белчеви“ към МНП, средствата от който са предвидени за подпомагане на стопанското училище „Трудолобие“, открито от Женското благотворително дружество „Радост“. Той оставя в полза на Търновската община цялото си имущество, като заявява волята си след продажбата му да се образува фонд „Мариола и Стефан Белчеви“ към МНП, като една част от парите да се използва за построяване на начално общинско училище във В. Търново, а с другата да се подпомага дейността на началните училища в града. В началото на 30-те години със средства от дарителския фонд е построена сградата на прогимназията „Мариола и Стефан Белчеви“.

Митрополит Антим Търновски завещава по 2000 лв. за основните училища, Мъжката и Девическата гимназии във В. Търново, които са в основата на създадените към МНП фондове, носещи името на дарителя (1915 г.). Недка д-р Джоджонова прави дарение за създаване на фонд „Ваню и Недка д-р Джоджонови“ с цел оказване на помощ на крайно бедни, но с висок успех ученици от училище „П. Дапков“, махала „Св. Марина“ (1923 г.). Веселина и Яким Димитрови предоставят 7000 лв. на училищното настоятелство за подпомагане на бедни ученици от първоначално училище „Силвестър Пенев“ в Асенова махала (1931 г.). Мария и Христо Кантарджиеви даряват 5000 лв. за основаване на фонд „Живка и Благвеста Кантарджиеви“

⁴ Към Девическата гимназия са създадени девет фонда. Седем от тях се управляват от учебното заведение, а другите два, приходите от които получава гимназията, са към МНП [Стоянова, Р. 1997, с. 60].

при дружество „Радост“, приходите от който са за издръжката на професионалното девическо училище „М. Попова“ (1931 г.). Катина Томова Несторова предоставя 5000 лв. за учредяване на фонд „Еленка и Марийка Т. Несторови“ при Втора търновска прогимназия (1935 г.) с цел подпомагане с облекло и обувки две бедни ученички [Дачев, П. 1937, с. 30–33]⁵.

Част от даренията са направени в полза на ученическите безплатни трапезарии. През 1908 г. с решение на учителския съвет при Търновската мъжка гимназия се открива трапезария за обучаваните бедни ученици. По същото време учителският съвет при Девическата гимназия също открива трапезария за бедни ученички. Те работят до войните и възстановяват дейността си след Първата световна война. Трапезарии има само при гимназиите и прогимназиите до 1933 г., когато училищното настоятелство взема решение за разширяване на тяхната дейност, като се обхващат и учениците от първоначалните училища. С тяхната уредба се натоварва специален комитет, избран из средите на училищното настоятелство.

Към МНП през 1910 г. се основава фонд „Марийка и Панайот Белчеви“ с първоначален капитал 2000 лв., приходите от който трябва да бъдат използвани за безплатната ученическа трапезария при Мъжката гимназия „Св. Кирил“. С дарената от Стефан Белчев сума (10 000 лв.) се създава фонд „Мариола и Стефан Белчеви“ към МНП, предназначен за издръжката на безплатните ученически трапезарии при Мъжката и Девическата гимназии във В. Търново. Мариола Белчева предоставя на безплатните ученически трапезарии при Девическата гимназия „Митрополит Климент“ и Мъжката гимназия „Св. Кирил“ по 500 зл. лв. [Дарителството... Т. II, 2002, с. 84, 89]

Освен с пари подпомагането се изразява и в предоставяне на продукти. В отчета на безплатните ученически трапезарии при училищното настоятелство за учебната 1934/1935 година са посочени даренията на: Илия Киров – 30 кг брашно; Братя Пашови – 10 кг брашно; Фъсев – 20 кг брашно; Ст. Мерджанов – 10 кг масло и 20 кг боб; Н. Алкалай – 10 кг консервиран зарзават; епископ Софроний – халва, захар, кадаиф; „безименни дарители“, предоставили разни продукти на сума 4500 лв. [Ученически... 1935, с. 36]

В „Общински вестник Велико Търново“ от 1937 г. се публикува списък на граждани, институции и фирми, дарили средства за последните 5 години в полза на ученическата трапезария при Мъжката гимназия, сред които са: Иван Хлеббаров – 10 000 лв; Илия Киров – 4000 лв; Сийка Казанджиева – 3000 лв.; Невена Анг. Димитрова – 2000 лв; Петко Аврамов – 2350 лв. и др. Накрая е прибавено: „...и твърде много други дарители на по-скромни суми, които изпълниха своя християнски дълг към своите близки покойници и своя дълг към родната просвета“. За трапезарията при Мъжката гимназия Петър и Цветана Карачорови подаряват 9 100 лв. в памет на покойния им син, а Ради Кърджиев завещава 5 000 лв. за подпомагане на дейността ѝ [Христов, Г. 1937, с. 25]. Пеню Велков дарява на безплатните ученически трапезарии при Мъжката и Девическата гимназии 4 000 лв. [Дарителството..., Т. I. 2000, с. 319].

***

Полагането на грижи за самотни възрастни хора е сфера, към която са насочени дарителските жестове на различни хора и организации. Безспорно в тази посока се откроява дарението на Панайот Ангелов за построяване на приют за престарели бедни хора без близки, които да се грижат за тях. Той завещава 60% от цялото си имущество на Търновската община за образуване на фонд, с 1/3 от който да се построи приюта, а с останалите 2/3 да се издържа. Заявява желанието си неговото име да бъде „Ангел и Аника Ангелови“. Идеята е реализирана през 1931

⁵ За уточняване времето на създаване на фондовете, както и за информация относно учредените фондове с даренията на Веселина и Яким Димитрови (при училищното настоятелство) и на Катина Томова Несторова (при Втора търновска прогимназия) е използвана тритомната „Енциклопедия Дарителството. Дарителски фондове и фондации в България 1878–1951“.

г. с участието на дружество „Приют за старци“ (1919 г.), по-късно известно като „Емануил“. Негов представител влиза в ефорията за изпълнение на завещанието на П. Ангелов. За нуждите на старопиталището заедно купуват къщата на братя Язаджиеви, като 45 000 лв. са осигурени от дружеството, а останалите от ефорията [Кулелиев, Й. 1933, с. 150]. Приютът е официално открит през 1931 г. Той разполага с приходите от следните благотворителни фондове: фонд „Параклис“, в който постъпват даренията на съпругата на военния лекар д-р Мих. Калпаклов, съпругата на Димитър Антонов, наследниците на Панайот Славков и съпругата му Марийка Славкова; фонд „Полковник Стефан Димитриев“; фонд „Стефан и Екатерина Абаджиеви“; фонд „Цаню и Ганка Ракаджиеви“ [Дарителството..., Т. III. 2011, с. 535–538].

В отчета за първата година (1930–1931 г.) са посочени и други дарители: Зойка Кърджиева – 1 000 лв.; Мария Икономова – 2 000 лв.; Търновска популярна банка – 2 000 лв.; госпожа Тереева, Кина Томова и Люба Михайлова, подарили различни мебели. Посочва се, че цялата покъщнина е от дарения на великотърновци: „Тези дарения са в такова количество и качество, че карат посетителя да се очудва и благоговее пред щедростта на търновци“ [Кулелиев, Й. 1933, с. 150–151].

***

Голяма е групата на даренията, направени в полза на важни за обществения живот в града организации, като читалище „Надежда“ и туристическо дружество „Трапезица“.

Създаденото през 1869 г. читалище „Надежда“ след Освобождението се очертава като важен център на културно-просветна дейност във В. Търново. За успешното осъществяване на неговата многостранна дейност принос имат обществената подкрепа и дарителските жестове на великотърновци. В „Общински вестник Велико Търново“ от 31 март 1937 г. са изнесени данни за 59 дарители на читалището, между които са Панайот и Марийка Белчеви, предоставили 20 000 лв. за построяване на сграда за читалищната библиотека (1909 г.), и Ангел Ив. Попов, който завещава 10 000 лв. за изплащане ипотечния дълг на читалището към Българска земеделска банка – клон В. Търново (1908 г.). Веселина П. Ангелова дарява 5 000 лв. през 1916 г. и още 2 000 лв. през 1919 г., а Йордан Пенчев – 4 000 лв. (1924 г.). Неврокопският митрополит Иларион, починал през 1925 г., завещава 4 000 лв. на читалището. Наследниците на Н. х. Славчев даряват 5 000 лв. (1927 г.), а П. Велков – 2000 лв, постъпили след смъртта му през 1916 г. Сред големите дарители са Христо Кантарджиев, който внася сумата от 10 000 лв. за учредяване фонд „Живка и Благовеста Кантарджиеви“ (1931 г.), д-р Владимир Витанов, който завещава 25 000 лв. и др. [Михайлов, А. 1937, с. 34–37].

Значителни са даренията за читалищната библиотека, сред които са библиотеките на д-р Селвели (1919 г.), на д-р Спирос и Стефанка Гологанови (1920 г.) и на Търновския митрополит Йосиф, подарена от неговия брат д-р Бакърджиев – 220 книги (1925 г.). През 1925 г. д-р Константин х. Славчев подарява 82 книги, а през 1926 г. още 30 тома. Най-голямото дарение на библиотеката постъпва през 1929 г. със завещаните от Димо Кърчев (политик, литературен критик и публицист) 1081 тома на български, френски, немски и руски език на стойност 400 000 лв. То включва и 59 тома дневници на Народното събрание. Библиотеката получава дарения и от различни институции като Софийската градска община, която подарява юбилейната книга на София, МНП, Окръжния читалищен съюз и др.

Ценни дарения са направени за музейната сбирка към читалището, открита през 1915 г. През 1920 г. цар Борис III подарява на Археологическия комитет при читалището Царската (Хаджилиевата) къща в с. Арбанаси. През 1923 г. постъпват картини от д-р Стефан Сарафов, а през 1928 г. ученическото археологическо дружество при Мъжката гимназия подарява 14 ръкописа, стари печатни книги, картини и 10 старинни предмета, открити на Трапезица и в селищата на окръга. Списъкът може да бъде продължен с даренията на художника Минчо Ханджиев, на

наследниците на Венета Ботева (няколко ценни фотографии – на паметника на Хр. Ботев във Браца, на митрополит Панарет, портретите на Венета и Иванка Ботеви), ефорията „Панайот Селвелиев“ (колекция от ордени) и др. [Колева, Ц. 2003, с. 161–165].

Туристическо дружество „Трапезица“, основано през 1902 г., бързо се утвърждава във В. Търново не само като организатор на туристическата дейност, но и като радетел за опазване на наследството от миналото и изучаване на природните и историческите забележителности на старопрестолния град и околностите му. Ентузиазмът и последователността при постигане на поставените цели от дружеството и популярността, която имат инициативите му, обуславят и готовността на великотърновци да подкрепят неговата дейност. В списъка на дарителните членове от 23 март 1937 г. за периода от основаването на дружеството през 1902 до края на 1936 г. са включени имената на 50 души. По-голямата част от даренията (33) са направени след края на Първата световна война. Сред най-щедрите дарители са: Стефан х. Панайотов, книжар-печатар – 12 000 лв. (1919 г.); д-р Ст. Сарафов – 20 000 лв., картини, фотографии и немедицинската си библиотека (1923 г.); Василка Тереева – движими и недвижими имоти във В. Търново, на стойност 150 000 лв. (1932 г.); Леон Филипов – 5 000 лв. (1933 г.); Димитър Багрилов – 60 акции от дружество „Дервент“ – В. Търново, възлизащи на 60 000 лв. (1934 г.); Никола К. Иванов – 7 500 лв. (1926 г.); Славчо Ник. Х. Славчев – 2 000 лв. (1923 г.); П. Велков – 2 000 лв. (1916 г.); П. Кънчев – 3 000 лв. (1923 г.) и др. [ДА–В. Търново, ф. 18К, оп. 1, а.е. 42, л. 11–14].

На създадените през 1925 г. библиотека и картинна галерия към дружеството са направени ценни дарения. Чрез Елисавета Консулова-Вазова, председател на комитета по изпълнение завещанието на д-р Ст. Сарафов, са предадени на дружеството на два пъти (през 1923 и 1925 г.) 323 тома книги. Съпругата на Панайот Славков предоставя завещаната от него библиотека, включваща 417 тома на български, френски, немски и английски езици, заедно с шкафа, в който са подредени. Отделни дарения на книги са направени от: Ст. Цвятков – 61 тома; учителките Теодора и Елисавета Петкови – 41 тома; полк. Никола Д. Недев, ген. Иван Фичев и др. [100 години..., 2002, с. 33].

***

Друга група дарения са насочени към подпомагане дейността на благотворителни организации като дружество „Радост“ и дружество „Здравец“. Дружество „Радост“ е женска благотворителна и просветна организация, началото на която е поставено през 1869 г. То продължава своята дейност и в условията на изграждането на модерната българска държава след 1878 г. Сред неговите най-значими инициативи е организирането на стопанско училище за девойки през 1898 г., наречено „Трудолюбие“. За успешното реализиране на тази идея голямо значение имат дарителските жестове на Мария и Ангел Попови, които през 1908 г. завещават къщи и дюкяни на дружеството, както и парични суми, които са предназначени за издръжката на учебното заведение. След смъртта на Мария Попова училището носи нейното име. Дружеството не преустановява благотворителната си дейност, пример за която е организирането заедно с общината през 1940 г. на дневен дом за деца на работнички в квартал „Св. Троица“.

Търновската общественост не остава безучастна към реализирането на подетите от дружество „Радост“ общественополезни инициативи. Освен средствата, вложени приживе от Ст. Белчев във фонд „Мариола и Стефан Белчеви“, предназначени за поддържане на стопанското училище „Трудолюбие“, голямо дарение на стойност 47 000 лв. прави Катина Томова Несторова, с което е учреден фонд (1935 г.) на нейно име, като приходите от него се използват от дружество „Радост“ за издръжката на девическото професионално училище „Мария Попова“. През 1924 г. Г. Кърджиев предоставя на дружеството 20 000 лв. за основаване фонд „Елеонора Г. Кърджиева“. През 1931 г. с даренията от Мария и Христо Кантарджиеви 5 000 лв. е образуван фонд „Живка и Благовеста Хр. Кантарджиеви“, приходите от който са предназначени за под-

помагане дейността на стопанското училище. През 1940 г. са внесени в дружеството от Кина Цанева и Борис Георгиев 10 000 лв. за създаване на фонд „Мара Б. Георгиева“. Дарителската подкрепа е свързана със създаването и на други благотворителни фондове: „Евдокия Генова“ (1940 г.); „Милка Бояджиева“ (1942 г.); „Радка Каланджиева“ (1944 г.); „Яким Димитров“. Дарителски средства се събират и в създадения през 1940 г. фонд „Постройка на училище“, като за кратко време капиталът нараства на 311 500 лв. [**Дарителството...**, Т. III, 2011, с. 406–409].

Със своята активна работа, свързана с организирането на летни ученически колонии за бедни ученици в Арбанаси, създаденото през 1910 г. дружество „Здравец“ изгражда авторитет сред търновската общественост. Не закъсняват и дарителските жестове в негова полза. Дружеството използва приходите от 10 дарителски фонда, сред които са създадените в памет на едни от най-заслужилите за издигането и реализирането на идеята за организиране на летни ученически колонии във В. Търново личности – фонд „Д-р Невена Събева Попова“ към МНП (10 000 лв.) и фонд „Мария Цанева“, основан с внесените от нейните наследници 7000 лв. към дружество „Здравец“. През 1929 г. семейство Г. Кърджиеви вписва в банка „Български кредит“ сумата 20 000 лв. за образуване на фонд „Елеонора Георги Кърджиева“, лихвите на който ежегодно да бъдат използвани за нуждите на лятната колония. От 1922 г. Ангелина и Васил Рашееви внасят ежегодно суми от 200 лв., а след смъртта им по желание на наследниците им през 1934 г. се образува фонд на тяхно име с капитал 10 000 лв. Сред дарителите са и Виктория и Илия Петрови. След смъртта на Илия Петров семейството му внася в касата на дружеството сумата 5 000 лв. (1923 г.), а след смъртта на съпругата му наследниците даряват в нейна памет 3000 лв. Никола х. Славчев оценява делото на дружеството още приживе и внася в касата му 1 000 лв. (1921 г.). В памет на своя починал син през 1922 г. предоставя още 1 000 лв. (1922 г.), а неговите наследници, след смъртта му през 1927 г., правят дарение от 5 000 лв. Пенка и Ламби Владкови даряват на дружеството в памет на дъщеря си 6 000 лв. (1929 г.), а близките на Г. Гайтанджиев внасят в дружеството 4 000 лв. (1922 г.). Списъкът на дарителите включва още: Иванка и Съби Минчеви – 3 000 лв.; Димитър Колев – 3 000 лв.; Георги Лазаров – 3 000 лв.; Минчо Шишков от Дряново – 2 000 лв.; П. Георгиев и Ламбина Ст. Николова – по 1 000 лв.; П. Карачоров – 2 000 лв.; Сава Станев, Фанка Ник. Момчева, Н. Белмъзов, д-р Косю х. Славчев даряват по 1 000 лв.; Анастия и Г. Козарови – подаряват строителни материали за постройката на зданието за трапезария и кухня; Славка Брусева – 2 000 лв.; Пашанко х. Колев – застрахователна полица на дружество „Европа“; госпожа Т. Амзел – застрахователна полица на стойност 15 000 лв. Всички те са обявени за благодетелни членове на дружество „Здравец“.

В издадената от дружеството книга по повод неговата 25-та годишнина са посочени 40 дарители, които не са благодетелни членове, но са направили дарения на различна стойност – от 200 до 1000 лв., а в някои случаи и повече. Дарения постъпват и от други градове на страната, какъвто е случаят с предоставените от Ал. Цанев, живущ в София, 10 000 лв., събрани от търновци за дружество „Здравец“ [**Кулелиев, Й. Б.д.**, с. 29–52].

***

Друга група дарения са предназначени за църквите и Търновската митрополия. Характерен пример в тази посока е дарителската дейност, насочена към поддръжката на църквата „Св. Цар Борис“ („Св. св. Константин и Елена“). Съществено място в изграждането и дейността на църквата преди и след Освобождението заемат дарителските жестове на енорияшите. Освен подарените през 1872 г. 522 гроша, митрополит Панарет Рашев оставя на храма по завещание 5 000 лв. и част от владишките си принадлежности. Венета Ботева дарява в памет на дъщеря си Иванка Ботева през 1907 г. 1 000 златни лв., внесени в Търновския клон на БНБ, като нейното желанието е с част от лихвите да се отслужва ежегодно панихида в памет на дъщеря ѝ, а останалата част да се използва за нуждите на църквата. През същата година тя внася на името на д-р Кируш Рашев 2 000 лв., лихвите от които да се използват от църквата „Св. св. Константин и Елена“.

След земетресението през 1913 г., когато църквата е разрушена и се полагат усилия за възстановяването ѝ, се образува строителен комитет, който започва да събира помощи. Отзовават се 420 дарители, от които за благотелни членове са провъзгласени Д. Багрилов (10 000 лв.) и ген. Ив. Фичев (5 000 лв.). Църквата е възобновена през 1923 г. и е преименувана на „Св. Цар Борис“. Лицата, влизали в строителния комитет, са обявени за почетни членове. В памет на това тяхно дело, в притвора на църквата е заидана специална каменна плоча. През 1929 г. чрез организирана подписка са осигурени от енорияшите 43 645 лв., за поставяне на нови икони в храма. Някои от дарителите внасят значителни суми – по 2 000 и 6 000 лв. Група граждани, по инициатива на Марийка и Невенка Досеви, събират сумата 11 324 лв. за закупуване на нова плащаница за църквата. Благотелни членове на храма са Катина Томова (5 000 лв.) и Иван Зелков (10 000 лв.) [Кулелиев, Й. 1940, с. 10–11]⁶.

През 1940 г. Евдокия Кирова Генова прави дарение от 5 000 лв. на църквата. През следващата година сума в същия размер внасят Роза Д. Багрилова (завещани от съпруга ѝ) и о.з. полковник Тодор Ив. Попов (в памет на покойния му баща). Дарението на Георги и Мара Бояджиеви в памет на тяхната дъщеря на същата стойност е прието от църковното настоятелство на църквата „Св. Цар Борис“ през 1942 г. [ДА–В. Търново, ф. 572К, оп. 1, а.а. 34, л. 19, 29, 39, 43].

През 1941 г. на призова на настоятелство на църквата „Успение пресвета Богородица“, махала „Асенова“, за събиране на суми, предназначени за закупуване на „разни богослужбени предмети, утвари и богослужбени книги“, се отзовават 41 енорияши, като поименно са посочени най-щедрите дарители: Зойка Г. Кърджиева (бронзов полилей); инженер Никола Г. Кърджиев (плътна стъклена фигура на Исус Христос); Петър Пенчев от София (6 000 лв.); Георги Ив. Кърджиев (1 100 лв.). На свое заседание църковното настоятелство взема решение за провъзгласяването на П. Пенчев за благотел на храма и възлага на председателя да изпрати благодарствени писма на всички дарители [ДА–В. Търново, ф. 571К, оп. 1, а.е. 20, л. 98–99]. През 1943 г. енорияшите събират около 3000 лв. „за поставяне на рамка и стъкло на историческата и ценна плащаница при храма „Успение пресвета Богородица“ [ДА–В. Търново, ф. 571К, оп. 1, а.е. 20, л. 117–118].

Съпругата на Стефан Белчев – Мариола, дарява за църквите „Св. Никола“, „Св. Атанас“ и Свещеническото братство „Св. Иван Милостиви“ по 200 златни лв. [Дарителството..., Т. II. 2002, с. 90]. След земетресението през 1913 г. Марийка Белчева дарява 1 000 лв. за ремонт на църквата „Св. св. Кирил и Методий“ [Дарителството..., Т. II. 2002, с. 84; Нашите благотелители. 1928, с. 140]. В изпълнение на волята на Иван Сарънедялков съпругата му прави дарение на църквата „Св. Атанас“ от 1 000 лв. [Нашите благотелители. 1928, с. 141]. Волята на П. Дапков, отразена в завещанието му, е да се използват 6 000 гроша за закупуване на полилей за църквата „Св. св. Константин и Елена“ (1884 г.) [Дарителството..., Т. II. 2002, с. 203]. Ради Кърджиев дарява по 5 000 лв. на църквите „Св. Никола“ и „Св. Богородица“ [Дарителството..., Т. III. 2011, с. 211].

В своето завещание Пеньо Велков оставя 15 000 лв. на църквата „Св. Никола“, като желанието му е с 5 000 лв. да се закупи нова камбана, а с останалата част от парите да се учреди фонд, лихвите от който да се използват за заплати на свещениците [Дарителството..., Т. I. 2000, с. 321]. Той завещава на Търновската митрополия 102 000 лв. през 1916 г. за откриване на девическо сиропиталище в града. Това дарение стои в основата на фонд „Епархийско сиропиталище „Пеньо и Мария Велкови“ и през 1936 г. с усилията на Търновския епархийски съвет,

⁶ На заседание на църковното настоятелство на храма „Св. Цар Борис“, проведено преди излизането на публикацията в „Общински вестник Велико Търново“, Й. Кулелиев подробно докладва за даренията в полза на църквата преди и след Освобождението. Въз основа на изнесената информация се взема решение за провъзгласяване за благотелни енорияши 20 души и за почетни – 5 души, като техните имена се „запишат чрез издълбани букви на паметните плочи в църквата“ [ДА–В. Търново, ф. 572К, оп. 1, а.е. 34, л. 13–15].

на митрополит Софроний и с подкрепата на държавата тържествено се открива сиропиталището във В. Търново [Дарителството..., Т. I. 2000, с. 319–321].

Чрез великотърновския митрополит постъпва анонимно дарение от търновец, живущ в София, в размер на 100 000 лв. за фонда „Реставриране историческата църква „Св. Четиридесет мъченици“ във В. Търново. По този повод в „Общински вестник Велико Търново“ е поместено писмото на полк. Сава Бакърджиев, началник на Търновския гарнизон и председател на комитета по реставрирането на храма, до митрополит Софроний, в което се изразява признателността за направения дарителски жест: „От името на комитета и от мое име, като поднасям пред вас нашата безгранична признателност за щедротото дарение, моля ви да станете тълкувател пред високо уважаемия таен дарител за нашите – на комитета и на великотърновци искрени чувства.... Нека Царя на Царете да възнагради многократно, с небесни блага, големия дарител, та во веки веков да не оскудява дающата му десница“ [Хроника. 1937, с. 155–156].

***

Условно може да се обособи и група от дарения, които са направени с цел осъществяване на конкретни общополезни за града и неговите жители инициативи. Тук може да се отнесе дарението на Стоян Киселов, който през 1937 г. завещава на читалище „Надежда“ облигации от държавния бежански заем от 1923 г. на номинална стойност 800 000 лв., за образуване фонд за вечни времена, приходите от който да послужат за издаване на история на В. Търново от основаването му до този момент, а след това публикуване на „исторически съчинения от всякакъв вид с патриотическо съдържание“. С приходите от продажбата на историята и другите издания, след като се отделят ежегодно по 10% на Мъжката и Девическата гимназии в града за помощи на свършили бедни ученици и ученички с отличие, останалата част да остава за читалището, което може да използва тези средства според нуждите си. Желанието на дарителя е читалището да установи контакти с Академията на науките във връзка с написването на историята, която да определи и хонорарите на авторите. В завещанието се посочва, че историята трябва да бъде издадена „най-рано 5 години“ след смъртта на дарителя [ДА–В. Търново, ф. 112К, оп. 2, а.е. 6, л. 2–3; Общински вестник В. Търново, 1937, с. 189–190].

Д-р Владимир Витанов, роден във В. Търново, работил като градски лекар и ординатор в Търновската държавна болница, приживе изразява волята си да направи дарение на стойност 200 000 лв. за построяване на павилион за гръдоболни в старопрестолния град, а така също и да предостави 50 000 лв. за читалище „Надежда“ и 20 000 лв. за туристическото дружество „Трапезица“. Неговата съпруга, която получава половината от наследството след смъртта му, дава по-малки суми: 100 000 лв. за Търновската болница; 25 000 лв. за читалище „Надежда“; 10 000 лв. за туристическо дружество „Трапезица“ [Други разни благодетели..., 1937, с. 39; Дарителството..., Т. I. 2000, с. 319–321].

Д-р Дафина Кьорчева дарява на родния си град В. Търново имота, наследен от нейния брат Д. Кьорчев, за да послужи за строителство на сграда на народната библиотека: „Моля общинския съвет да приеме моето дарение като малък израз на братовата ми и моята обич към родния ни град“ [Един жест..., 1939, с. 9].

***

Систематизирането на информацията за дарителството може да бъде извършено и според критерия кои са дарителите. На тази основа бихме могли да говорим за дарения, направени от частни лица, от държавни или обществени институции, от фирми, кредитни учреждения, анонимни дарения.

В посочените групи дарения основно място заемат тези, дело на частни лица. Необходимо е да се уточни, че дарителска дейност в сферата на учебното дело, грижите за възрастни хора, благотворителността в подкрепа на децата и подпомагане на църковната дейност, осъществяват и различни институции, организации, фирми, фабрики. Подходящ пример в това отношение е финансирането на ученическите трапезарии. Средства за учебната 1934/1935 г. се предоставят освен от частни лица и от: МВР – 15 000 лв.; средищна дирекция В. Търново – 1 968 лв.; комитет за подпомагане на бедните – 1 300 лв.; Св. Синод – 1 000 лв.; Великотърновска епархийска ливница – 3 000 лв.; МНП – 5 000 лв.; училищен бюджет – 1 872 лв.; забави, дадени за трапезарията – 1 609 лв.; общинско управление – 320 кг. лук, 250 кг. картофи, 40 кг. боб [Ученически безплатни..., 1935, с. 36].

За времето от 1932 до 1937 г. в полза на ученическата трапезария при Мъжката гимназия във В. Търново са направени дарения от следните институции: Популярна банка-Търново – 3 500 лв.; Банка български кредит – 800 лв.; читалище „Надежда“ – 8 295 лв.; Търновската митрополия – 1 500 лв.; Свещоливницата – 6 000 лв.; Захарната фабрика в Горна Оряховица – 750 лв.; дружество „Алианс Франсез“ – 900 лв.; Великотърновската градска община – 5 000 лв.; родителско-учителско сдружение – 3 620 лв. [Дарители на Търновската..., 1937, с. 20–25].

Дружество „Здравец“ също отчита за четвъртвековния си юбилей постъпили помощи и дарения от 27 различни учреждения и фабрики, между които са: МНП – 71 000 лв.; Великотърновската постоянна комисия – 59 300 лв.; Великотърновската община – 11 400 лв.; Дирекцията на народното здраве – 57 500 лв.; Софийската дружба „Трапезица“ – 34 000 лв.; Великотърновската популярна банка – 55 000 лв.; Великотърновският клон на съюза за закрила на децата – 11 640 лв.; фабрика „Трапезица“ за конци – 10 000 лв.; Младежкият червен кръст при разните училища в града – 18 400 лв.; фабрика „Св. Троица“, която през 1933 г. предоставя 100 м плат, през 1934 г. още 60 м и др. [Кулелиев, Й. Б.д., с. 52].

В края на 1934 – началото на 1935 г. създаденият по инициатива на общината и с „ценното съдействие на Знеполски епископ Софроний и началника на Великотърновския гарнизон – полковник х. Петков“ комитет организира акция за събиране помощи за бедните търновски семейства. Около 30 са даренията от различни по своя характер институции и стопански предприятия (общински, културни институции, Търновската митрополия, сдружения, фабрики). Сред големите дарители са: Великотърновска градска община – 15 000 лв.; Великотърновски гарнизон – 2500 лв.; Великотърновска популярна банка – 2000 лв.; Търновска митрополия – 2000 лв.; дружество „Радост“ – 1000 лв.; ефория „Ангел Попов“ – 1000 лв.; фабрика „Златю Златев“ – 1000 лв.; читалище „Надежда“ – 1000 лв.; командитно дружество „Н. х. Славчев“ – 1000 лв.; воден синдикат „Янтра“ – 1000 лв.; чиновници от Трудово бюро – 1950 лв.; фабрика „Св. Троица“ – 1000 лв. и др. [Благодарност. 1934, с. 174]

Не трябва да се пропускат и анонимните дарения: посоченото значително анонимно дарение за реставриране на църквата „Св. Четиридесет мъченици“; анонимни дарения за ученическата трапезария на стойност 4 500 лв. и др.

***

Даренията могат да бъдат групирани въз основа на техния размер. Признателността на съвременниците и потомците към големите дарители е обяснима и обоснована. Всички те имат огромни заслуги за развитието на културно-просветното и социално-здравното дело, за утвърждаване на тези нравствени добродетели в обществото, които извеждат като водещи милосърдието, споделянето на обществените отговорности, участието в решаването на важни за всички членове на общността проблеми, за да се осигури обществения прогрес. Изложените до тук факти недвусмислено очертават високата стойност на дарителските жестове на Мария и Ангел Попови, Мариола и Стефан Белчеви, Марийка и Панайот Белчеви, Кина и Никола х. Славчеви, Катина Т. Несторова, Панайот Ангелов, П. Велков и други благодетели на търновската общественост и старопрестолния град.

В същото време не могат да се подминат даренията на тези, които не разполагат с големи средства, но от малкото, което имат, отделят за благотворителност, за подпомагане на изпадналите в нужда. В пет броя на „Общински вестник Велико Търново“ от края на 1934 – началото на 1935 г. е изказана благодарност от комитета за събиране помощи за бедните търновски семейства на всички граждани и институции, дали своята лепта за подпомагане на нуждаещите се. Общият брой на участващите в благородната инициатива включва 443 граждани, държавни, банкови и обществени институции, стопански предприятия. Основната група дарения на граждани са на стойност между 10 и 100 лв., като голяма част от тях варират между 10 и 50 лв. Важно е да се отбележи, че в списъка има имена на търновци, които са дарили изключително скромни суми. Има посочени три дарения по пет лв. (х. Н. Касабов, Кънчо Стоянов, М. Кочев), едно дарение от 6 лв. – Т. Казаков, едно дарение от 7 лв. – Ст. Н. Врабчева. Този факт недвусмислено показва, че е широк кръгът от хора, готови да окажат помощ. С публикуването на имената на всички дарители се подчертава значимостта на всеки дарителски жест, независимо от това какъв паричен израз има. Това е доказателство за съществуващата обществена нагласа да се проявява съпричастност към тези, които се намират в нужда.

В последната част на списъка са посочени 21 дарения в продукти, дрехи и обувки, като са включени дори имената на хора, подарили по чифт топли обувки (5 души) [**Благодарност**. 1934, с. 174–175; **Благодарност**. 1935, с. 190–191; **Благодарност**. 1935, с. 198–199; **Благодарност**. 1935, с. 238; **Благодарност**. 1935, с. 246–247].

В „Общински вестник Велико Търново“ са публикувани и други подобни списъци на граждани, фирми, учреждения, участвали в различни дарителски кампании за подпомагане на бедните жители на В. Търново: по случай Възкресение Христово през 1929 г. [**Хроника**. 1929, с. 23]; при организиране на зимната помощ през 1940 г. [**Благодарност**. 1940, с. 55–56; **Хроника**. 1940, с. 189–190].

***

Даренията, оформени като дарителски фондове, могат да бъдат групирани и според критерия към каква институция са създадени. В изследванията, посветени на дарителството в България, условно се разграничават няколко групи дарения. Едната обхваща тези, получили статут на юридически личности – фондациите. Те се управляват от съвет (ефория) и решават самостоятелно всички въпроси, отнасящи се до тяхното функциониране във връзка с изпълнение волята на дарителите. Другата група фондове се ползват с относителна самостоятелност и съществуват в рамките на институция, призната за юридическа личност (МНП, Българската академия на науките, Светия синод на Българската православна църква, училища, читалища, общини, благотворителни организации). Различен е броят на фондовете, учредени към отделните институции (във фонда „Завещатели и дарители“ към МНП влизат около двеста лични дарителски фонда; БАН управлява около сто фонда, Св. Синод – четиридесет и шест и т.н.) [**Дарителство и дарителски фондации...**, 1997, с. 4–5; **Дарителството...**, Т. I. 2000, с. 12–13]. Според Правилника за управлението на дарителските фондове при МНП (1918 г.) минималното дарение за учредяване на фонд при министерството е 10 000 лв., а при учреждения под неговото ведомство – 1000 лв., като се изработват специални правилници за управлението им, които се утвърждават от МНП [**Дарителство и дарителски...**, 1997, с. 74–76].

С някои от даренията през разглеждания период са учредени фондове към МНП, като: фонд „Д-р Невена Събева Попова“; три фонда „Мариола и Стефан Белчеви“; два фонда „Марийка и Панайот Белчеви“; пет фонда „Митрополит Антим“, фонд „Иванка С. Христова, роде на Хр. Ботева“; фонд „Зойка Недялкова“ и др.

Други дарения стоят в основата на създадени дарителски фондове към конкретни учебни заведения. Управлявани от учителския съвет при Държавната девическа гимназия „Митрополит Климент“ са седем фонда, а от учителския съвет при Мъжката гимназия „Св. Кирил“ – два-

надесет дарителски фонда. Със завещаните от митрополит Панарет 50 000 лв. за развитието на началните училища във В. Търново е основан фонд, който се управлява от училищното настоятелство в града [**Дарителството...**, Т. II. 2002, с. 124].

Съгласно волята на дарителите, извън еднократните дарения, благотворително дружество „Здравец“ разполага с приходите от десет фонда. Към Женско благотворително дружество „Радост“ са създадени също десет дарителски фонда, управлявани от него (освен тях има три фонда към МНП – фонд „Мариола и Стефан Белчеви“, фонд „Марийка и Панайот Белчеви“, фонд „Митрополит Антим“, приходите от които също се предоставят на дружество „Радост“).

Други дарения са направени на общината, като са посочени ясно целите на тяхното използване, както и начина на управлението им: Ангел Попов – за откриване на индустриално училище в града (1908 г.); Панайот Ангелов – за откриване и поддържане на приют за стари хора във В. Търново (1918 г.); д-р Панайот Селвели завещава цялото си имущество за нуждите на здравеопазването във В. Търново (1909 г.) [**Дарителството във Великотърновския...**, 2000, с. 53–56, 84–88, 62–63]. През 1920 г. се образува фондация, носеща името на Ангел Попов, която действа по устав, приет от Търновския общински съвет и утвърден с царски указ през 1925 г. [**Дарителството...**, Т. I. 2000, с. 44–45]. През пролетта на 1920 г. Търновският общински съвет приема дарението, направено от П. Ангелов, а по-късно, през 1930 г., е създадена ефория, която е ангажирана с изпълнение волята на дарителя [**Дарителството...**, Т. II. 2002, с. 176–177]. Управлението на направеното от д-р Селвели дарение се поема от ефория, действаща според утвърден устав от Министерството на вътрешните работи и народното здраве, при участието на Търновския митрополит и двама лекари (1929 г.) [**Дарителството...**, Т. I. 2000, с. 271–273]. П. Велков завещава голяма сума на Търновската митрополия, като заявява желание парите да се използват за откриване сиропиталище в града.

Продължителността на съществуване и дейност на дарителските фондове е различна във времето. С настъпилата промяна на 9 септември 1944 г. се появява тенденция на централизиране на социалната дейност в ръцете на държавата, най-радикалната проява на която е приемането на Указ за обществено подпомагане през 1951 г., с който се ликвидират благотворителните дружества и фондациите, като те трябва да предадат имуществата си на народните съвети, а паричните средства на Министерския съвет, който ги разпределя по предложение на министъра на народното здраве и социалните грижи [**Дарителство и дарителски фондации...**, 1997, с. 183].

***

Показателни за дарителските нагласи сред търновската общественост са акциите за оказване на помощ при бедствия в различни райони на страната. Такава кампания се разгръща за подпомагане на пострадалите от земетресението в Южна България през 1928 г. Комитетът по събиране на помощите отчита общо събрани 119 929 лв. В „Общински вестник В. Търново“ са посочени дарителите, след които са: Великотърновският адвокатски съвет (5 000 лв.); махала „Св. Богородица“ (18 250 лв.); махала „Св. Цар Борис“ (13 179 лв.); махала „Св. Никола“ (14 530 лв.); махала „Св. Марина“ (8505 лв.); Владимир Даскалов (1000 лв.); Петър Бостанжиев (500 лв.); руската колония (4153 лв.); децата при училище „Силвестър Пенев“ (10 лв.) и др. [**Протокол. 1928, с. 71.**]

През 1942 г. се събират дарения за пострадалите от наводнението във Видинския край. За целта се създава Общограждански комитет, който организира дарителската акция. В три поредни броя на „Общински вестник Велико Търново“ са поместени списъците на дарителите. Сред тях са: учениците от търновските училища „Силвестър Пенев“, „Петър Дапков“, „Никола Михайловски“, „Митрополит Панарет“ и Търговската гимназия „Княз Симеон Търновски“; дружествата „Радост“, „Милостивий самарянин“, „Здравец“; чиновниците при различни дър-

жавни и общински служби; персоналът при държавната болница и хигиенната лаборатория; Околийският работнически синдикат; работници от различни фабрики, търговци, индустриалци; жителите на близките села Беяковец, Малки чифлик, Чолаковци, Шереметя и училищата в тях и др. [**Общограждански комитет за подпомагане ...** 1942, с. 29–30; **Списък на великотърновските...** 1942, с. 37; **Списък на великотърновските.....**, 1942, с. 44]

***

Различни са начините, чрез които обществото изказва своята признателност и благодарност към дарителите. Дружество „Здравец“ ги обявява за дарителни и благотелни членове, а в памет на починалите дарители организира след 1923 г. ежегодно панихида в тяхна памет. От 1928 г. тази панихида се прави на първия неделен ден след неделя на православието [**Кулелиев, Й. Б.д.**, с. 56–57].

На годишното събрание на читалище „Надежда“, проведено на 6 юли 1923 г., се взема решение за празнуване ден на читалищните дарители, с който да се популяризира тяхното дело и да се привличат нови дарители, а на 31 март 1924 г. се уточнява този празник да се провежда всяка година на втория неделен ден на месец октомври [**Колева, Ц.** 2003, с. 161–166]. Църковното настоятелство на храма „Св. Цар Борис“ също решава да се честват благотелите на църквата на определен ден – Ивановден [**ДА–В. Търново**, ф. 572К, оп. 1, а.е. 34, л. 4–5; **Кулелиев, Й.** 1940, с. 10]. В знак на признателност имената на всички благотелни и почетни енориаши се записват на паметните плочи в църквата [**ДА–В. Търново**, ф. 572, оп. 1, а.е. 34, л. 13–15; а.е. 35, л. 8–9]. През 1941 г. църковното настоятелство на църквата „Успение пресвета Богородица“ взема решение за отслужване на панихида за покойните благотелни и дарители на храма и молебен за живите такива в неделния ден след празника Три светители [**ДА–В. Търново**, ф. 571К, оп. 1, а.е. 20, л. 99].

Друг знак за признателност е организирането на траурно утро. На 25 декември 1938 г. в салона на читалище „Надежда“ се организира такова събитие по повод 10 години от смъртта на българския писател, публицист и „голям общественик“ Д. Кьорчев [**Един жест...**, 1939, с. 9]. Възпоменателно траурно утро се провежда и в памет на Стоян Киселов след смъртта му през 1937 г. [**ДА–В. Търново**, ф. 112К, оп. 2, а.е. 6, л. 44].

Туристическото дружество „Трапезица“ възприема практиката да се поставят портретите на дарителите в салона и спалните, да се упоменават имената им при всеки тържествен повод [100 години... 2002, с. 38–39]. Признателността към хората, които имат изключителни заслуги за развитието на дружеството и приноса му в обществения живот на В. Търново се изразява и в обявяването им за негови почетни членове. Сред съхранените в Държавен архив – В. Търново документи има два списъка, единият от 28 март 1929 г., а другият от 1 февруари 1945 г., с които се обявяват за почетни членове цар Фердинанд, Недялко Г. Марков, Леон Филипов, Йордан Константинов, Георги Козаров, д-р Стефан Сарафов, Цоню Ст. Гирганов, Иван Мих. Заяков, Стоян Ат. Игнатов, Стоян Бояджиев, Борис Коларов [**ДА–В. Търново**, ф. 18К, оп. 1, а.е. 42, л. 5–6].

По повод дарението на имот от Дафина Кьорчева за построяване на библиотека, Общинският съвет взема решение улицата, която минава между общинското здание „Полицията“ и това на бъдещата библиотека да носи името на Д. Кьорчев. Важно място заема темата за дарителството и в местния периодичен печат. Публикуват се статии за благотелите на града с техни портрети и подробно описание на обществената им дейност и дарителските им жестове. С уважение към всяка проява на дарителство, независимо от размера на дарението, се публикуват списъци на граждани и организации, откликнали на повика за подпомагане на нуждаещите се. Отразява се и дарителската дейност на институциите – публикуване на отчети на общината, съобщения за дарения на различни стопански фирми и организации.

От средата на 20-те години на ХХ в., с решение на Градския съвет, на 22 март се чества денят на благодетелите на В. Търново [История на Велико Търново. Т. 2, 2000, с. 496; **Нашите благодетели**. 1928, с. 139]. На този ден, свързан с победата на цар Иван Асен II в битката при Клокотница през 1230 г. и с религиозния празник, посветен на Светите Четиридесет мъченици, търновци изразяват своята почит и уважение към всички, осмислили живота си в служба на обществото, подкрепяйки общополезни за всички културно-просветни и социално-благотворителни инициативи, отворили сърцата си, за да подпомагат нуждаещите се, да насърчават младите хора и осигуряват възможности за по-доброто им образование. Запазена програма за отбелязване на празника от 1942 г. свидетелства за признанието на търновската общественост към тяхното дело. Според нея отслужена панихида за починалите и молебен за живите благодетели поставят началото на тържествения ден. След това от площад „Цар Иван Асен“ до „Площада на Победите“ преминава шествие, в което участват представителните класове на гимназиите, учителският институт и прогимназиите, носещи портретите на благодетелите. В него се включват различни организации (поборниците-опълченци, дружество „Сливница“, запасните офицери, запасните подофицери, кавалерите на ордена за храброст, бойците от фронта, колоезачното дружество, ловното дружество „Сокол“) и частите от гарнизона. Тържественият характер на Деня на благодетелите се подчертава и от призива към гражданите да украсят домовете си с националното знаме и с присъствието си да отдадат почит към делото на благодетелите на града. Този сценарий за провеждане на празничния ден е израз на признанието и благодарността на обществеността към паметта на големите дарители [Дарителството във Великотърновския..., 2000, с. 162–163].

В заключение трябва да се посочи, че направеното изложение няма претенции за изчерпателност, тъй като съществуват многобройни сведения в различни източници (архивните фондове на организации, сдружения, училища, църковни настоятелства, периодичен печат, протоколи на общинския съвет) за дарения и дарители. Въпреки това на неговата основа могат да бъдат направени определени изводи.

Дарителството присъства в ежедневието на търновци. Не могат да се прокарат строго определени граници в обществото между групите на дарителите и на тези, които ползват даренията. Често организации и дружества, дейността на които в голяма степен зависи от направените дарения, участват в дарителски кампании. Дарителските прояви свидетелстват за една неподправена чувствителност в обществото към проблемите на бедните, на немошните, на страдащите. В същото време те разкриват вътрешната убеденост и готовност да се подкрепят културно-просветни и социално-благотворителни институции, значими за цялата общност. Дарителските жестове не са присъщи само на богатите. Даряват хора от различни прослойки на обществото, всеки според възможностите си. В този смисъл дарителската практика се превръща в барометър за морала и човечността на търновци, а и на цялото българско общество, във времето на модерната българска държава.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Архивни източници / Archival sources:

ДА–В. Търново – Държавен архив – Велико Търново, ф. 18К, ф. 112К, ф. 571К, ф. 572К. [Darzhaven arhiv – Veliko Tarnovo, f. 18K, f. 112K, f. 571K, f. 572K].

Публикации / Publications

Благодарност. 1934 – Благодарност. Общински вестник Велико Търново, бр. 21, 29 дек. 1934. [Blagodarnost. Obshtinski vestnik Veliko Tarnovo, br. 21, 29 dek. 1934.]

Благодарност. 1935 – Благодарност. Общински вестник Велико Търново, бр. 23, 21 ян. 1935; бр. 24, 31 ян. 1935; бр. 29, 20 март 1935; бр. 30, 30 март 1935. [Blagodarnost. Obshtinski vestnik Veliko Tarnovo, br. 23, 21 yan. 1935; br. 24, 31 yan. 1935; br. 29, 20 mart 1935; br. 30, 30 mart 1935.]

Благодарност. 1940 – Благодарност. Общински вестник Велико Търново, бр. 7, 30 март 1940. [Blagodarnost. Obshtinski vestnik Veliko Tarnovo, br. 7, 30 mart 1940.]

Благодетели и благотворителност в България 2015 – Благодетели и благотворителност в България – между възхвалата и отрицанието: 1879–1951. Документи (състав. Росица Стоянова, Веска Николова). София: Български дарителски форум: ИК „Проф. Петко Венедиков“, 2015. [Blagodeteli i blagotvoritelnost v Bulgariya – mezhdvu vazhvalata i otritsanieto: 1879–1951. Dokumenti (sastav. Rositsa Stoyanova, Veska Nikolova). Sofia: Balgarski daritelski forum: IK „Prof. Petko Venedikov“, 2015.]

Боянкинска, Б. 2011 – Б. Боянкинска. Символът на дарителството на марнополци – читалище-паметник „Искра“ [в гр. В. Търново]. – Известия на Историческия музей – Кюстендил, XVII, 2011, 505–509. [B. Boyankinska. Simvolat na daritelstvoto na marnopoltsi – chitalishte-pametnik „Iskra“ [v gr. V. Tarnovo]. – Izvestiya na Istoricheskiya muzey – Kyustendil, XVII, 2011, 505–509.]

Дарители на Търновската..., 1937 – Дарители на Търновската мъжка гимназия. – Общински вестник В. Търново, бр. 3–6, 31 март 1937. [Dariteli na Tarnovskata mazhka gimnaziya. – Obshtinski vestnik V. Tarnovo, br. 3–6, 31 mart 1937.]

Дарителството във Великотърновския..., 2000 – Дарителството във Великотърновския край. В. Търново, 2000. [Daritelstvoto vav Velikotarnovskiya kray. V. Tarnovo, 2000.]

Дарителството..., Т. I. 2000 – Дарителството. Дарителски фондове и фондации в България 1878–1951. Енциклопедия. Т. I. София: Български дарителски форум, ИК „Проф. Петко Венедиков“, 2000. [Daritelstvoto... Т. I, 2000 – Daritelstvoto. Daritelski fondove i fondatsii v Bulgariya 1878–1951. Entsiklopediya. Т. I. Sofia: Balgarski daritelski forum, IK „Prof. Petko Venedikov“, 2000.]

Дарителството..., Т. II. 2002 – Дарителството. Дарителски фондове и фондации в България 1878–1951. Енциклопедия. Т. II. София: Български дарителски форум, ИК „Проф. Петко Венедиков“, 2002. [Daritelstvoto...Т. II, 2002 – Daritelstvoto. Daritelski fondove i fondatsii v Bulgariya 1878–1951. Entsiklopediya. Т. II. Sofia: Balgarski daritelski forum, IK „Prof. Petko Venedikov“, 2002.]

Дарителството..., Т. III. 2011 – Дарителството. Дарителски фондове и фондации в България 1878–1951. Енциклопедия. Т. III. София: Български дарителски форум, ИК „Проф. Петко Венедиков“, 2011. [Daritelstvoto...Т. III, 2011 – Daritelstvoto. Daritelski fondove i fondatsii v Bulgariya 1878–1951. Entsiklopediya. Т. III. Sofia: Balgarski daritelski forum, IK „Prof. Petko Venedikov“, 2011.]

Дарителството във Великотърновския край. 2000 – Дарителството във Великотърновския край. Велико Търново, 2000. [Daritelstvoto vav Velikotarnovskiya kray. Veliko Tarnovo, 2000.]

Дарителство и дарителски фондации..., 1997 – Дарителство и дарителски фондации в България 1878–1951. Законови актове и административни разпоредби. София, 1997. [Daritelstvo i daritelski fondatsii... 1997 – Daritelstvo i daritelski fondatsii v Bulgariya 1878–1951. Zakonovi aktove i administrativni razporedbi. Sofia, 1997.]

Дачев, П. 1937 – П. Дачев. Митрополит Панарет Рашев. – Общински вестник Велико Търново, бр. 3–6, 31 март 1937. [P. Dachev. Mitropolit Panaret Rashev. – Obshtinski vestnik Veliko Tarnovo, br. 3–6, 31 mart 1937.]

Други разни благодетели..., 1937 – Други разни благодетели на града. – Общински вестник Велико Търново, бр. 3–6, 1937. [Drugi razni blagodeteli... 1937 – Drugi razni blagodeteli na grada. – Obshtinski vestnik Veliko Tarnovo, br. 3–6, 1937.]

Един жест..., 1939 – Един жест за родната култура. – Общински вестник Велико Търново, бр. 1 и 2, 20 февр. 1939. [Edin zhest... 1939 – Edin zhest za rodnata kultura. – Obshtinski vestnik Veliko Tarnovo, br. 1 i 2, 20 fevr. 1939.]

Известия..., 2011 – Известия на Исторически музей Кюстендил, XVII. Велико Търново: Фабер, 2011 (доклади от Национална научна конференция на тема „Благотворителността в България – традиции, исторически измерения, аспекти“, проведена на 8–10 октомври 2009 г.). [Izvestia na Istoricheski muzey Kyustendil, XVII. Veliko Tarnovo: Faber, 2011 (dokladi ot Natsionalna nauchna konferentsiya na tema „Blagotvoritelnostta v Bulgariya – traditsii, istoricheski izmereniya, aspekti“, provedena na 8–10 oktomvri 2009 g.).]

История на Велико Търново. Т. 2. 2000 – История на Велико Търново. Т. 2. Велико Търново: Абагар, 2000. [Istoria na Veliko Tarnovo. Т. 2. Veliko Tarnovo: Abagar, 2000.]

Колева, Ц. 2003 – Цветана Колева. Дарители на читалище „Надежда“ (1915–1930 г.). – В: Юбилеен сборник в чест на проф. Йордан Йорданов. Велико Търново, 2003. [Tsvetana Koleva. Dariteli na chitalishte „Nadezhda“ (1915–1930 g.). – V: Yubileen sbornik v chest na prof. Yordan Yordanov. Veliko Tarnovo, 2003.]

Колева, Ц. 2005 – Цветана Колева. Дарители на читалище „Надежда“ от Освобождението до 1914 г. – Известия на Регионалния исторически музей – Велико Търново, XX, 2005, 415–424. [Tsvetana Koleva. Dariteli na chitalishte „Nadezhda“ ot Osvoobozhdenieto do 1914 g. – Izvestiya na Regionalniya istoricheski muzey – Veliko Tarnovo, XX, 2005, 415–424.]

Кулелиев, Й. 1933 – Йордан Кулелиев. Старопиталище „Аника и Ангел Ангелови“ – Общински вестник В. Търново, бр.19, 16 февр. 1933. [Y. Kuleliev. Staropitalishte „Anika i Angel Angelovi“ – Obshtinski vestnik V. Tarnovo, br.19, 16 fevr. 1933.]

Кулелиев, Й. Б.д. – Йордан Кулелиев. Дружество „Здравец“ за летни ученически колонии в гр. В. Търново (10.I.1910 – 10. I.1935 г.). В. Търново, б.д. [Y. Kuleliev. Druzhestvo „Zdravets“ za letni uchenicheski kolonii v gr. V. Tarnovo (10.I.1910 – 10. I.1935 g.). V. Tarnovo, b.d.]

Кулелиев, Й. 1940 – Йордан Кулелиев. Почетни и благотелни енорияши при храма „Св. Цар Борис“ във Велико Търново. – Общински вестник Велико Търново, бр. 2, 26 ян. 1940. [Y. Kuleliev. Pochetni i blagodetelni enoriyashi pri hrama „Sv. Tsar Boris“ vav Veliko Tarnovo. – Obshtinski vestnik Veliko Tarnovo, br. 2, 26 yan. 1940.]

Михайлов, А. 1937 – А. Михайлов. Благотетели на читалище „Надежда“. – Общински вестник Велико Търново, бр. 3–6, 31 март 1937. [A. Mihaylov. Blagodeteli na chitalishte „Nadezhda“. – Obshtinski vestnik Veliko Tarnovo, br. 3–6, 31 mart 1937.]

Нашите благотетели. 1928 – Нашите благотетели. – Общински вестник Велико Търново, бр. 18, 1 март 1928. [Nashite blagodeteli. – Obshtinski vestnik Veliko Tarnovo, br. 18, 1 mart 1928.]

Недева, Т. 2005 – Т. Недева. Дарителят в паметта на великотърновци през 30-те – 40-те години на XX в. – В: Димо Кьорчев. Между литературата и политиката. Изследвания. Архив. Оценки. Велико Търново, 2005, 120–123. [T. Nedeva. Daritelyat v pametta na velikotarnovtsi prez 30-te – 40-te godini na XX v. – V: Dimo Kyorchev. Mezhdur literaturata i politikata. Izsledvaniya. Arhiv. Otsenki. Veliko Tarnovo, 2005, 120–123.]

Николова, В., Стоянова, Р. 2009 – В. Николова, Р. Стоянова. Споделената отговорност. Гражданските организации, държавата и институциите за обществени грижи в България (1878–1939). София: „Военно издателство“ ЕООД, 2009 [Nikolova, V., R. Stoyanova. Spodelenata otgovornost. Grazhdanskite organizatsii, darzhavata i institutsiite za obshtestveni grizhi v Balgaria (1878–1939). Sofia: „Voenno izdatelstvo“ EOOD, 2009.]

Обществено подпомагане..., 2005 – Обществено подпомагане и социална работа в България. История, институции, идеологии, имена. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2005 [Obshtestveno podpomagane i sotsialna rabota v Balgaria. Istoria, institutsii, ideologii, imena. Blagoevgrad: Universitetsko izdatelstvo „Neofit Rilski“, 2005.]

Общограждански комитет за подпомагане..., 1942 – Общограждански комитет за подпомагане пострадалите от наводнението във Видинския край. Позив към гражданството на Велико Търново. – Общински вестник Велико Търново, бр. 4, 25 март 1942. [Obshtograzhdanski komitet za podpomagane postradalite ot navodnenieto vav Vidinskiya kray. Poziv kam grazhdanstvoto na Veliko Tarnovo. – Obshtinski vestnik Veliko Tarnovo, br. 4, 25 mart 1942.]

Панайотова, К., Бъчварова, Н. 2009 – К. Панайотова, Н. Бъчварова. История на читалище „Надежда 1869“. Велико Търново: Абагар, 2009 [K. Panayotova, N. Bachvarova. Istoria na chitalishte „Nadezhda 1869“. Veliko Tarnovo: Abagar, 2009.]

Петрова, С. 2011 – С. Петрова. Благотетелите на великотърновския храм „Св. св. Кирил и Методий“. – Известия на историческия музей – Кюстендил, XVII, 2011, 37–44. [Petrova, S. Blagodetelite na velikotarnovskiya hram „Sv. sv. Kiril i Metodiy“. – Izvestia na istoricheskia muzey – Kyustendil, XVII, 2011, 37–44.]

Протокол. 1928 – Протокол. Общински вестник Велико Търново, бр. 9, 25 май 1928. [Protokol. Obshtinski vestnik Veliko Tarnovo, br. 9, 25 may 1928.]

Смилов, Н. 1937 – Н. Смилов. Дарители на Великотърновската девическа гимназия „Митрополит Климент“. – Общински вестник В. Търново, бр. 3–6, 31 март 1937. [N. Smilov. Dariteli na Velikotarnovskata devicheska gimnaziya „Mitropolit Kliment“. – Obshtinski vestnik V. Tarnovo, br. 3–6, 31 mart 1937.]

100 години..., 2002 – 100 години туристическо дружество „Трапезица – 1902“ Велико Търново. Велико Търново: Абагар, 2002. [100 godini turistichecko druzhestvo „Trapezitsa – 1902“ Veliko Tarnovo. Veliko Tarnovo: Abagar, 2002.]

Списък на великотърновските..., 1942 – Списък на великотърновските граждани, дали помощи за пострадалите от наводнението във Видинския край. – Общински вестник Велико Търново, бр 5, 3 април 1942; бр. 6, 15 април 1942. [Spisak na velikotarnovskite grazhdani, dali pomoshti za postradalite ot navodnenieto vav Vidinskiya kray. – Obshtinski vestnik Veliko Tarnovo, br 5, 3 april 1942; br. 6, 15 april 1942.]

Стоянова, Р. 1997 – Росица Стоянова. Благодородната традиция на дарителството във Велико търново (1878–1951). – Архив за поселищни проучвания, 1997, кн 1–2. [R. Stoyanova. Blagorodnata traditsiya na daritelstvoto vav Veliko tarnovo (1878–1951). – Arhiv za poselishtni prouchvaniya, 1997, kn 1–2.]

Ученически..., 1935 – Ученически безплатни трапезарии – Общински вестник Велико Търново, бр. 5, 10 май 1935. [Uchenicheski bezplatni trapezarii – Obshtinski vestnik Veliko Tarnovo, br. 5, 10 may 1935.]

Христов, Г. 1937 – Г. Христов. Благодетели на Великотърновската мъжка гимназия „Св. Кирил“. – Общински вестник В. Търново, бр. 3–6, 31 март 1937. [G. Hristov. Blagodeteli na Velikotarnovskata mazhka gimnazia „Sv. Kiril“. – Obshtinski vestnik V. Tarnovo, br. 3–6, 31 mart 1937.]

Хроника. 1929 – Хроника. Общински вестник Велико Търново, бр. 3, 26 април 1929. [Hronika. Obshtinski vestnik Veliko Tarnovo, br. 3, 26 april 1929.]

Хроника. 1937 – Хроника. Общински вестник Велико Търново, 4 авг. 1937, бр. 18 и 19. [Hronika. Obshtinski vestnik Veliko Tarnovo, 4 avg. 1937, br. 18 i 19.]

Хроника. 1940 – Хроника. Общински вестник Велико Търново, бр. 24, 30 дек. 1940. [Hronika. Obshtinski vestnik Veliko Tarnovo, br. 24, 30 dek. 1940.]